

УДК 378.6:37(477.53)(092)

DOI [HTTPS://DOI.ORG/10.33989/2075-146X.2025.36.339476](https://doi.org/10.33989/2075-146X.2025.36.339476)

АННА ФАСТИВЕЦЬ

ORCID: 0000-0001-6333-5519

Заклад вищої освіти «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая», м. Київ

ПЕДАГОГІЧНА КОНЦЕПЦІЯ АНДРІЯ КАРИШИНА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА МОДЕРНІЗАЦІЮ ВИЩОЇ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті представлено комплексне дослідження педагогічної концепції та освітньої спадщини Андрія Потаповича Каришина – видатного українського хіміка-органіка, педагога, організатора природничої освіти, творця потужної науково-педагогічної школи. Констатовано, що вивчення його ідей є надзвичайно актуальним у контексті сучасної модернізації вищої освіти в Україні, зокрема у сфері підготовки майбутніх фахівців природничого профілю. Методологічну основу дослідження становлять принципи історико-педагогічного аналізу, біографічного методу, системного підходу до освітніх явищ і концептуальна рефлексія над педагогічними практиками минулого у зв'язку з трансформаціями сучасності.

Обґрунтовано, що педагогічна концепція А. П. Каришина формувалася на перетині кількох ключових домінант: гуманістичного бачення ролі викладача як наставника й працівника освіти; особистісно орієнтованого навчання, що базується на повазі до студента як суб'єкта пізнання; навчання через дослідницьку діяльність і реальну практику; поєднання науковості, академічної доброчесності та етичного авторитету. Доведено, що А. Каришин фактично створив модель «освітнього середовища повного циклу», у межах якого студент отримував не лише знання, а й досвід співтворчості, колективної праці, відповідальності та наукового пошуку. Особливу увагу приділено розгляду внеску Андрія Каришина у розбудову інфраструктури природничої освіти, проаналізовано його управлінську та наставницьку діяльність як декана, у якій організаційне керівництво поєднувалося з педагогікою довіри, емоційної підтримки, морального прикладу. Акцентується на тому, що створена ним педагогічна традиція має чітко виражені риси школи – як у змісті, так і в континуїтеті. Визначено, що педагогічні ідеї А. П. Каришина цілком співзвучні з сучасними стратегічними орієнтирами реформування вищої освіти – компетентнісний підходом, розвитком академічної культури, екологізацією освітнього процесу, формуванням суб'єктності студента, академічною етикою та освітнім партнерством.

Ключові слова: Андрій Каришин, педагогічна концепція, гуманістична освіта, природнича підготовка, освітнє середовище, спадщина вченого, модернізація вищої освіти, наукова школа

Постановка проблеми; її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні трансформаційні процеси у сфері вищої освіти України актуалізують потребу осмислення не лише новітніх підходів до професійної підготовки фахівців, але й переосмислення педагогічної спадщини видатних учених минулого. У цьому контексті зростає значущість вивчення життєвого і творчого шляху Андрія Потаповича Каришина (1912–1987) – хіміка-органіка, педагога, наставника, декана природничого факультету Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка, який понад сорок років формував наукове та освітнє середовище Полтавщини. Андрій Каришин є прикладом інтелектуальної цілісності, гуманістичного служіння ідеалам освіти та науки. Його діяльність позначена не лише глибокими дослідженнями у галузі органічної хімії та створенням наукової школи хіміків-органіків, а й фундаментальними педагогічними принципами, що ґрунтуються на повазі до особистості студента, розвитку самостійності, поєднанні навчального процесу з дослідницькою практикою. Актуальність звернення до постаті Андрія Потаповича Каришина зумовлена необхідністю осмислення педагогічного досвіду минулого як ресурсу для оновлення сучасної вищої освіти. Його ідеї про

гуманізацію навчання, організацію освітнього середовища, роль наукового експерименту у професійній підготовці студентів мають стале значення і можуть бути інтегровані в сучасну педагогічну практику.

Мета статті – здійснити системний аналіз педагогічної спадщини А. П. Каришина, охарактеризувати ключові етапи його професійної біографії, визначити особливості його педагогічного мислення та вплив на формування науково-освітнього простору у сучасній вищій школі.

Аналіз попередніх досліджень і публікації. Постаті Андрія Потаповича Каришина, його науково-педагогічній спадщині та внеску в розвиток вищої природничої освіти присвячено низку праць, які здебільшого мають біографічно-меморіальний або персонологічний характер, ці джерела відіграють важливу роль у збереженні пам'яті про науковця, у фіксації ключових віх його життєвого шляху, а також у первинному аналізі основних положень його педагогічної концепції. Зокрема, у публікації М. Рогожі здійснено спробу висвітлити науковий внесок ученого як засновника наукової школи хіміків-органіків, виокремлено основні напрямки його досліджень, які інтегрувалися в освітній процес; цінним є також погляд на його педагогічну діяльність крізь призму формування науково-дослідницьких компетентностей студентів (Рогожа, 2022). У збірнику «Слово про вчителя» (2012) представлено низку спогадів і статей, серед яких робота М. Гриньової «Наш декан – Андрій Потапович Каришин» та публікація С. Лійка «Професіоналізм, порядність, людяність А. П. Каришина», які розкривають ціннісні орієнтири особистості А. Каришина, акцентують на його гуманістичному стилі керівництва, моральному авторитеті, педагогічному оптимізмі. Ці матеріали мають високу джерельну цінність для реконструкції педагогічної атмосфери, створеної вченим у закладі вищої освіти (Гриньова, 2012; Лійко, 2012). Особливе значення має праця М. Рогожі «Персонологічний вимір особистості А. П. Каришина», в якій акцентується на феномені педагогічного лідерства вченого, його впливі на колектив, стилі міжособистісної взаємодії, що стало основою для формування науково-педагогічної школи (Рогожа, 2021).

Історико-інституційний контекст діяльності Андрія Каришина представлено в колективному літописі «Природничий факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: 100 років історії та здобутків» (2019), де окреслено організаційний внесок ученого у становлення природничої освіти, розвиток матеріально-технічної бази факультету, впровадження польових форм навчання. У сучасному науково-педагогічному дискурсі варто відзначити статтю Л. Петренка та Ю. Брех (2025), в якій виокремлено ключові чинники становлення педагогічних ідей А. Каришина, зокрема вплив наукової традиції, академічного середовища та особистісних переконань ученого; це дослідження є кроком до осмислення спадщини вченого не лише як об'єкта меморіального переосмислення, а як джерела педагогічної інновації (Петренко, Брех, 2025). Таким чином, наявні публікації окреслюють широке поле для подальших досліджень, актуалізують необхідність поглибленого аналізу педагогічної концепції А. П. Каришина в контексті сучасної парадигми гуманістичної вищої освіти.

Викладення основного матеріалу дослідження. Формування особистості Андрія Потаповича Каришина відбувалося в складних соціально-історичних умовах першої половини ХХ століття, що позначилися на його світогляді, громадянській позиції та освітніх переконаннях. Біографічний шлях А. П. Каришина – це яскравий приклад поєднання глибокої наукової мотивації, патріотизму, гуманізму й служіння ідеалам просвітництва; випробування долі лише загартували його характер, сприяли формуванню стрижневих педагогічних цінностей, що згодом стали основою його освітньої філософії. Варто зазначити, що наукова діяльність А. Каришина не обмежувалася вузькоспеціалізованими дослідженнями. Він активно впроваджував результати власних досліджень у навчальний процес, організовував студентські лабораторії, тематичні гуртки, дослідницькі групи. Цей підхід значною мірою випереджав свій час і відповідає сучасній моделі інтеграції освіти й науки. Таким чином, наукова діяльність А. П. Каришина є прикладом глибокого фахового служіння, що поєднувало теоретичну наповненість із практичним значенням, а також заклало підвалини цілісного підходу до підготовки майбутніх педагогів і хіміків-дослідників.

Педагогічна діяльність Андрія Потаповича Каришина була глибоко інтегрована з його науковими пошуками та громадянською позицією. Як викладач і декан, він не лише передавав студентам знання, а й формував у них цілісний світогляд, стимулював розвиток наукового мислення, патріотизму, гуманізму. Його педагогічна концепція ґрунтувалася на засадах поваги до особистості студента, розвитку самостійності та ініціативності, що випереджало офіційну дидактичну парадигму свого часу (Петренко, Брех, 2025).

В основу педагогічної діяльності А. Каришина було покладено принцип особистісного підходу: він розглядав студента не як об'єкт педагогічного впливу, а як унікальну особистість із власним інтелектуальним потенціалом і творчими можливостями. У своїй щоденній практиці А. Каришин постійно підкреслював важливість довіри, партнерства, педагогічного такту. Саме тому студенти називали його «батьком» або «дідом» – неформальні звертання, які свідчили про високий авторитет і теплі міжособистісні стосунки.

Значне місце у педагогічній філософії ученого посідав принцип навчання через діяльність – активно впроваджувався дослідницький компонент у навчальний процес, залучаючи студентів до виконання реальних лабораторних досліджень, написання наукових праць, участі в конференціях, експедиціях, польових практиках; він вважав, що лише поєднання теоретичних знань із практикою формує справжнього фахівця, здатного до критичного мислення та адаптації до умов реального життя.

Аналіз комплексу літературних джерел дозволив встановити, що Андрій Каришин не лише був блискучим викладачем і вченим, а й талановитим організатором освітнього середовища, який зробив визначальний внесок у становлення та розвиток природничого факультету Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Управлінська діяльність вченого охоплювала широке коло завдань: від стратегічного планування розвитку факультету до вирішення щоденних господарських питань. У цьому вимірі А. Каришин виступав як архітектор освітнього простору, який формувалася інституційна культура на засадах працелюбності, порядку, відповідальності та турботи про студентів.

Як свідчать дослідники біографії вченого, Андрій Каришин активно сприяв удосконаленню навчального процесу, впроваджував інноваційні методи організації освітньої діяльності, зокрема інтеграцію теоретичних і практичних знань, міждисциплінарні зв'язки, дослідницькі проекти. Він постійно модернізував лабораторну базу, створював умови для експериментальної діяльності студентів і молодих викладачів, сприяв обміну науковим досвідом. Його підхід до управління факультетом можна охарактеризувати як «педагогіка середовища», де простір, традиції, цінності і взаємини були частиною навчального процесу. Особливу увагу А. Каришин приділяв кадровому потенціалу: саме під його керівництвом на факультет прийшли талановиті молоді викладачі, багато з яких стали кандидатами та докторами наук; завдяки йому сформувалася потужна педагогічна школа, що зберегла свою практичність і після смерті вченого (Шиян, 2013; Гриньова, 2012; Лійко, 2012). Таким чином, організаційська діяльність А. П. Каришина виходила далеко за межі адміністративної функції, вона набувала стратегічного значення для реформування природничої освіти у регіоні, створення самобутнього науково-педагогічного осередку та формування нового типу вчителя – мислячого, дослідника, громадянина (Рогожа, 2022).

Загальнопедагогічне значення спадщини А. Каришина полягає в актуалізації кількох ключових положень: гуманістична парадигма освіти, де студент розглядається як суб'єкт навчального процесу з унікальними потребами, потенціалом та правом на індивідуальну траєкторію розвитку; інтеграція науки й освіти, що реалізовувалася через обов'язкову участь студентів у наукових гуртках, лабораторних дослідженнях, польових практиках; виховання прикладом, що ґрунтувалося на особистій відповідальності викладача, його етичному авторитеті та готовності служити студентській спільноті; екологізація навчального процесу, яка втілювалася у створенні навчально-дослідницьких баз (ботанічний сад, біостаціонар), формуванні у студентів дбайливого ставлення до природи.

У світлі сучасних викликів вищої освіти, зокрема необхідності формування стійких, морально зрілих, фахово компетентних фахівців, педагогічна система А. П. Каришина слугує джерелом натхнення та методологічною опорою; діяльність ученого-педагога підтверджує, що в основі будь-якої ефективної освітньої моделі мають лежати не лише знання, але й цінності – людяність, справедливість, відповідальність, праця.

Педагогічна і наукова спадщина Андрія Потаповича Каришина має комплексний характер і заслуговує на вивчення не лише як історико-біографічний факт, а й як джерело методологічного оновлення сучасної освітньої практики. Його діяльність упродовж кількох десятиліть визначала вектор розвитку природничої освіти на Полтавщині, а вироблені ним підходи сьогодні набувають нового звучання в контексті гуманізації та персоніфікації освітнього процесу.

А. Каришин виховував молодих науковців не як виконавців, а як колег – здатних до творчого пошуку, ініціативи, академічної рефлексії; він передавав їм не лише знання, а й педагогічну філософію, побудовану на засадах гуманізму, відповідальності, професійної честі – такий підхід забезпечив ідейну спадкоємність у викладацькому середовищі, що зберігається й досі.

Педагогічні принципи А. Каришина значно випереджали свій час: такі ідеї, як індивідуалізація навчання, інтеграція теорії та практики, суб'єктність студента, екологізація освітнього процесу, що нині декларуються як основа сучасної компетентнісної парадигми, були практично реалізовані у його діяльності ще в середині ХХ століття. Підхід до організації освітнього середовища передбачав навчання не в межах аудиторій, а в полі, на агробіостанції, у лабораторіях, у реальному житті – така модель «активного знання» сьогодні є основою освітніх стратегій сталого розвитку, STEM- і STEAM-освіти, дуальної моделі навчання. Таким чином, концепція Андрія Каришина має потужний потенціал до адаптації в умовах сучасних трансформацій вищої школи. Наукова методологія вченого сьогодні активно використовується у підготовці вчителів природничих дисциплін, зокрема в розробці курсів «Методика викладання хімії», «Навчальні дослідження у природничих науках», «Проектна діяльність у STEM-освіті».

Найглибшим пластом спадщини А. П. Каришина є гуманістична складова, яка проявляється у послідовному акценті на повазі до гідності кожної людини, особистісному прикладі викладача, підтримці морально-психологічного клімату в академічному середовищі. Його ставлення до студентів — як до партнерів у навчанні — є основою сучасних підходів до тьюторства, фасилітації та коучингу у вищій школі. У цьому сенсі Андрій Каришин виступає не лише як педагог, а як вихователь середовища, провідник цінностей відповідального громадянства, науки як служіння, освіти як місії. У часи зростання технократичних підходів і втрати етичних орієнтирів, його погляди можуть бути джерелом педагогічного відновлення, етичного осмислення ролі викладача у XXI столітті.

Висновок. У ході дослідження було встановлено, що науково-педагогічний світогляд А. Каришина формувався під впливом складних суспільно-політичних умов, родинних традицій, досвіду сільської праці, глибокого інтересу до хімічної науки та особистісного прикладу його наставників. Визначено, що педагогічна концепція ученого базувалася на засадах особистісно орієнтованого навчання, довіри до студента, поєднання навчального процесу з науковим дослідженням та польовою практикою. Його діяльність була глибоко інтегрована у створення освітнього середовища – як фізичного (лабораторії, біостанції, ботанічний сад), так і соціально-психологічного (повага, підтримка, приклад служіння).

Перспективи подальших досліджень. У ході проведеного дослідження було окреслено широке коло теоретичних і практичних питань, які потребують подальшого наукового осмислення. Зокрема, перспективними напрямками подальших досліджень є: розробка науково-методичних моделей впровадження ідей А. Каришина в освітню практику сучасного закладу вищої освіти, зокрема в частині створення цілісного освітнього середовища, заснованого на педагогіці партнерства, довіри та дослідницького пошуку; актуальним вектором вважаємо також компаративний аналіз педагогічної концепції А. П. Каришина із системами підготовки фахівців у галузі природничих наук у країнах Європейського Союзу, що дозволить виявити унікальні риси національної освітньої традиції та адаптувати її найкращі практики до сучасних умов.

Список використаних джерел

- Гриньова, М. В. (2012). Наш декан – Андрій Потапович Каришин. В кн. Ю. В. Самусенко, Г. Ф. Джурка (Упоряд.), *Слово про вчителя* (с. 101-105). Полтава: ТОВ «АСМІ».
- Лійко, С. В. (2012). Професіоналізм, порядність, людяність А. П. Каришина. В кн. Ю. В. Самусенко, Г. Ф. Джурка (Упоряд.), *Слово про вчителя* (с. 211). Полтава: ТОВ «АСМІ».
- Петренко, Л., Брах, Ю. (2025). Ключові чинники становлення науково-педагогічних ідей А. П. Каришина. *Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка*, 20 (39).
- Гриньова, М. В. (Ред.). (2019). *Природничий факультет Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка: 100 років історії та здобутків*: літопис. Полтава: Астроя.
- Рогожа, М. М. (2021). Персоналістичний вимір особистості А. П. Каришина (до досвіду здійснення). В кн. М. В. Гриньова (Ред.), *Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі: XXVIII Каришинські читання* (с. 265-271). Полтава: Астроя.
- Рогожа, М. М. (2022). Андрій Потапович Каришин: школа хіміків-органіків аценафтену та похідних. В кн. *Історія розвитку науки, техніки та освіти: Всесвіт і людина: від класичних до сучасних уявлень*: матеріали XX Міжнар. молодіжна наук.-практ. конф. (с. 21-24). Київ.

References

- Hrynova, M. V. (2012). Nash dekan – Andrii Potapovych Karyshyn [Our dean – Andriy Potapovych Karyshyn]. In Yu. V. Samusenko, H. F. Dzhurka (Comps.), *Slovo pro vchytelia [A word about the teacher]* (pp. 101-105). PNPi imeni V. H. Korolenka. Poltava: TOV «ASMI» [in Ukrainian].
- Hrynova, M. V. (Ed.). (2019). *Pryrodnychiy fakultet Poltavskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. H. Korolenka: 100 rokiv istorii ta zdobutkiv [Faculty of Natural Sciences of Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko: 100 years of history and achievements]*: litopys. Poltava: Astraia [in Ukrainian].
- Liiko, S. V. (2012). Profesiinalizm, poriadnist, liudianist A. P. Karyshyna [Professionalism, decency, humanity of A. P. Karyshyn]. In Yu. V. Samusenko, H. F. Dzhurka (Comps.), *Slovo pro vchytelia [A word about the teacher]* (p. 211). PNPi imeni V. H. Korolenka. Poltava: TOV «ASMI» [in Ukrainian].
- Petrenko, L., & Brekh, Yu. (2025). Kliuchovi chynnyky stanovlennia naukovo-pedahohichnykh ideĭ A. P. Karyshyna [Key factors in the formation of scientific and pedagogical ideas of A. P. Karyshyn]. *Adaptyvne upravlinnia: teoriia i praktyka. Pedahohika [Adaptive management: theory and practice. Pedagogy]*, 20 (39) [in Ukrainian].
- Rohozha, M. M. (2021). Personalohichniy vymir osobystosti A. P. Karyshyna (do dosvidu zdiisnennia) [Personality dimension of A. P. Karyshyn's personality (to the experience of implementation)]. In M. V. Hrynova (Ed.), *Metodyka navchannia pryrodnychikh dystsyplin u serednii ta vyshchii shkoli: XXVIII Karyshynski chytannia [Methods of teaching natural sciences in secondary and higher education: XXVIII Karyshyn Readings]* (pp. 265-271). Poltava: Astraia [in Ukrainian].
- Rohozha, M. M. (2022). Andrii Potapovych Karyshyn: shkola khimikiv-orhanikiv atsenaftenu ta pokhidnykh [Andriy Potapovych Karyshyn: School of Organic Chemists of Acenaphthene and Derivatives]. In *Istoriia rozvytku nauky, tekhniki ta osvity: Vsesvit i liudyna: vid klasychnykh do suchasnykh uiavlen [History of the development of science, technology and education: The universe and man: from classical to modern ideas]*: materialy XX Mizhnar. molodizhna nauk.-prakt. konf. (pp. 21-24). Kyiv [in Ukrainian].

FASTIVETS A.

Higher education institution "International Scientific and Technical University named after Academician Yuriy Bugay", Kyiv, Ukraine

PEDAGOGICAL CONCEPT OF ANDRII KARYSHYN AND ITS IMPACT ON THE MODERNIZATION OF HIGHER NATURAL SCIENCE EDUCATION IN UKRAINE

The article presents a comprehensive study of the pedagogical concept and educational legacy of Andrii Potapovych Karyshyn – an outstanding Ukrainian organic chemist, humanistic educator, organizer of natural science education, and founder of a powerful scientific and pedagogical school. The study of his ideas is especially relevant in the context of the ongoing modernization of higher education in Ukraine, particularly in the training of future specialists in the natural sciences.

The aim of this article is to identify the substantive and value-based dominants of Karyshyn's pedagogical activity, to reconstruct his educational model, to analyze his personal influence on the development of academic environment, and to substantiate the potential of his ideas in the context of current challenges faced by higher education. The methodological basis of the research is grounded in the principles of historical and pedagogical analysis, the biographical method, a systems approach to educational phenomena, and conceptual reflection on past pedagogical practices in relation to modern transformations.

The article substantiates that Karyshyn's pedagogical concept was shaped at the intersection of several key dominants: a humanistic vision of the teacher's role as mentor and servant of education; a student-centered approach based on respect for the learner as a subject of cognition; learning through research and real-life practice; and the integration of academic rigor, ethical authority, and scientific integrity. It is shown that Karyshyn effectively created a model of a «full-cycle educational environment», within which students gained not only knowledge but also experience in co-creation, collaborative work, responsibility, and scientific inquiry.

The study emphasizes that the pedagogical tradition created by Karyshyn bears the clear features of a pedagogical school, both in content and continuity: many of his students continued his scientific, teaching, and educational mission, preserving his methodological principles. It is concluded that his pedagogical ideas are fully consistent with modern strategic orientations of higher education reform — such as the competency-based approach, development of academic culture, ecological orientation of education, student subjectivity, academic ethics, and educational partnership.

The article concludes that the scientific and educational legacy of Andrii Karyshyn possesses high pedagogical, cultural, and civilizational value. His pedagogical model may serve as a reference framework for contemporary systems of teacher and researcher training in natural science disciplines, as well as a model of humanistic vision of the role of education in the life of individuals and society.

Keywords: *Andrii Karyshyn, pedagogical concept, humanistic education, natural science training, educational environment, scholar's legacy, modernization of higher education, scientific school*

Стаття надійшла до редакції 19.05.2025